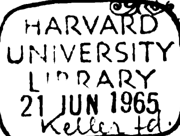
Год. III. Януарий и Февруарий Книга I.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание

за

наука, обществени знания и народни умотворения.

Обществената и частна благотворителность въ Родопитѣ.

(Битови бѣлѣжки и впечатления).

Съзнанието да жертвува човѣкъ било физически труда си, било материални срѣдства за извѣстно отъ обществена полза дѣло, казватъ, че е присѫща черта само у високостоещитѣ културно и просвѣтени общества и народи. Любезниятъ читатель, особено българскиятъ, навѣрно, ще се намѣри въ недоумение отъ надслова на тия ни бѣлѣжки, които иматъ за цѣль да изтъкнатъ именно такава характерна битова черта въ Родопскитѣ поселения, за които изобщо се има твърдѣ смутно понятие. Мнѣнието у грамадното болшинство у насъ, като захване човѣкъ отъ министерския столъ и свърши съ послѣдния разсиленъ, отъ интелигентния съ западно образование мислитель, та до послѣдния орачъ-селянинъ, е едно и сѫщо, че Родопскитѣ поселения, особено помацитѣ, сѫ едно безкултурно плѣме, бѣдно, мизерно, бездарно, неподвижно, съ груби животински инстинкти и съ неразвитъ и незатвърденъ духовенъ мирогледъ. Такова мнѣние сме слушали не еднъжъ и отъ хора, на които по едни или други причини се е падалъ пѫть да надникнатъ въ нѣкоя отъ многобройнитѣ Родопски покраини. А съ едно прѣно-

щуване или минуване прѣзъ извѣстно Родопско село, съ едно виждане хората на пжтя или въ гората на работа и най-вѣщиятъ наблюдатель-психологъ надали би се рѣшилъ да твърди съ положителность, че е проникналъ и схваналъ психиката на едно плѣме, още повече че е проучилъ всичкитѣ гънки въ неговия мирогледъ и животъ.

Между многото типични чърти въ живота на Родопскитѣ поселения човѣку прави впечатление и тъй нареченото съзнание къмъ обществена и частна благотворителность. И това съзнание е тъй здраво, тъй широко разпространено въ живота у всички слоеве въ тия планински обитатели, че човѣкъ на всѣка стжпка и въ сѣмейството, и въ селото, и въ гората, и на всѣкждѣ срѣща реалния му изразъ. Тая симпатична характерна чърта е обща и у българитѣ християни, и у помацитѣ мохамедани и е продуктъ на голѣмата имъ религиозность, интелектуално развитие и високо развитъ алтруизъмъ.

Както въ селата, тъй и въ дивитѣ усои, дѣто човѣшки кракъ може да стжпа, вие виждате всѣко изворче обърнато отъ човѣка въ каменна чешма, или дървено чучурче, приспособено колкото се може по-лесно да утоли жаждата както на човѣка, тъй и на добитъка. Всичко това е дѣло на доброволно, лично желание и трудъ на нѣкой човѣкъ, често пжти и неизвѣстенъ на околнитѣ си. Особено у помацитѣ е по-силно желанието, щото всѣки прѣзъ живота си, макаръ че билъ той и послѣдния бѣднякъ, да си направи за душата си нѣкоя чешма, или по мѣстното изражение да направи вода за *хайреть*. Такива води въ нѣкои мѣста често пжти, за да се приспособятъ на нѣкой пжть или село, се довеждатъ отъ нѣколко часа далече. Независимо отъ това, но често пжти при самата чешма се построява и нѣкоя сушина, подъ която пжтника въ лошо врѣме може да си почине или прѣнощува. Това сж тъй общо нарицанитѣ въ Родопитѣ *кьошкове*. Разбира се, че нѣкждѣ се съгласятъ цѣла махала, или цѣло село за нѣкоя вода, която изисква непосилни за единъ човѣкъ срѣдства. Други пъкъ, които прѣзъ живота си не сж сполучили по едни или други

причини да си направятъ нѣкое подобно обществено благодѣяние, вмѣняватъ такова задължение на своитѣ наслѣдници да направятъ.

Често пжти при смъртния си часъ, или при раздѣла на имотното си състояние, нѣкой остави отдѣлна сума пари, или нѣкоя нива и др. т. съ задлъжение, щото неговитѣ наслѣдници да направятъ еди-какво си обществено благодѣяние, а при това и да го поправятъ и поддържатъ въ изправность за въ бждеще. И обществото, па и самитѣ задлъжени лица стопани знаятъ, че едикоя си чешма е собственость и въ обязаность на еди-кого си, слѣдователно той трѣбва да се грижи за нейната изправность и никой, па и самиятъ собственикъ било личенъ или по наслѣдство, не допуща другиго да се мѣси въ дѣлото му. Има случаи. когато между наслѣдници се завежда цѣлъ споръ, кой да остане и стопанѝ оставена тѣмъ отъ бащи и дѣди чешма. Само въ случаи, че не остане никакъвъ наслѣдникъ отъ първия строитель-благодѣтель, може да прѣмине у другиго и то пакъ съ знанието и съгласието на съсѣдитѣ или съселянитѣ му.

Въ по-вечето случаи такива чешми и изобщо други обществени прѣдмети съ поколѣния запазватъ името на своя първъ строитель, каквото напр. Руминъ чучуръ, Караджова вода, Камишовъ мостъ и пр. И пжтникътъ, като пие вода или пои добитъка си отъ такава вода, безъ друго ще каже Богъ да прости едикого си.

По всички рѣки и потоци човѣкъ срѣща дѣ дървени, дѣ каменни мостове и мостчета, наистина, не съ нѣкакви външни украшения и блѣсъкъ, но удивителни по своята здравина и трайность. И тѣ сж дѣло досущъ на частна инициатива и благотворителность. Турската власть, каквато си е тя безчувствена въ отношение всички блага къмъ своитѣ поданици, и тукъ тя досущъ рѣдко се вѣстява съ своята материялна помощь и то само слѣдъ дълги хлопания и то не рѣдко, когато нѣкой чиновникъ ще може съ това да поублажи пръститѣ си, обаче инициативата никога не е негова. Та и самото население, само въ случай на непосилни

материялни жертви да направи нѣщо подобно самò, прибѣгва до властьта и то за крупни работи отъ обществено значение.

Заседнала се нѣкждѣ пръстьта и засипала пжтя, паднала нѣкоя канара, или се повалило нѣкое дърво, и човѣкъ и добитъкътъ съ мжка могатъ да минатъ. Току видишъ нарамилъ нѣкой бѣднякъ лопата, мотика или брадва и отишълъ да прѣмахне станалото. Ако се изисква трудътъ на повече хора, ето че се съгласили нѣколко души, или една цѣла махалчина или село и прѣчистили пжтя. Сжщото е и съ падналъ нѣкой зидъ при нѣкой пжть или съборенъ мостъ, тоже най-близкото поселище òврѣме се погрижило и поправило срутеното.

Зимно врѣме често пжти прѣспи засипватъ всички проходи изъ планинитѣ, или пъкъ нѣкждѣ се образувалъ ледъ, че ни човѣкъ, ни животно могатъ да минатъ. Току видишъ мжже и жени съ лопати и мотики, съ шумъ и веселби се задигнали, разчистили прѣспитѣ, накопали и посипали ледътъ съ пепель, торъ, сметь и др. т. и съ това направили циркулирането свободно и безопасно.

Умрѣло нѣкое животно и прѣчи на минувачитѣ тъй или инъкъ, първитѣ съгледачи ще спратъ добитъцитѣ си, ще приустановятъ работата си и ще махнатъ умрѣлия трупъ на друго мѣсто, дѣто нѣма да прѣчи.

Появилъ се пожаръ въ нѣкоя кжща, плѣвня, оборъ, току видишъ при първия знакъ цѣло село, дори и отъ околнитѣ села наприпкатъ хора мжже, жени, дѣца безразборно и всѣко се стрѣми тъй или инъкъ да угаси огъньтъ, да избави покжщнината на стопанитѣ, добитъцитѣ имъ и т. н.

Залѣжалъ се нѣкой дълго врѣме отъ болесть, сѣмейството му е въ нужда, падналъ нѣкому коньтъ или мулето отъ нѣкоя канара, умрѣлъ му волътъ или кравата, или дивячъ ги разкжсалъ, съсѣдитѣ му, съселянитѣ му ще го навѣстятъ, утѣшатъ и съ чувство на едно истинско, дълбоко състрадание ще му помогнатъ кой както може, за да навакса изгубеното си.

Върви човѣкъ изъ дивнитѣ усои, бърда и долини и гледа разни плодовити дървета покрай самия пжть

насадени, нѣкои отъ тѣхъ вѣковни по старостьта си, други току-що посадени и грижливо обградени и запазени отъ поврѣда на добитъкътъ. Питашъ, какви сѫ тѣ, кой ги е садилъ и защо, кой е стопанинъ на

По фотографията на К. Савовъ.
Помакъ отъ Еръ-кюприя—Родопитѣ.

тѣхъ и чувашъ едни и сѫщи отговори, че старитѣ сѫ ги садили за душитѣ си; това сѫ ***хаирници***, дървета

за обществено ползуване. Всѣки пжтникъ може свободно да посѣдне подъ тѣхната сѣнка, да се наяде отъ плодътъ имъ, па и въ торбата си да набере за Богъ да прости. Може нѣкой да влѣзе въ гората на нѣкого да си накраде и натовари гърбътъ или добитъкътъ съ дърва, да порази съ брадвата си сума млади фиданки, овчарьтъ да опита острилото на ножа си на нѣкое гиздаво дрьвче, ала на *хаирница* круша, ябълка, череша и др. т. никой не смѣе да отчупи ни едно клонче.

На тоя личенъ трудъ и жертви, на това дълбоко вкоренено съзнание се дължатъ и всички други обществени заведения въ Родопитѣ, каквото що сж черкви, параклиси, джамии, мечети и пр. Нѣма ни едно помашко селце или колибакъ, колкото бѣденъ и малочисленъ и да е той, да нѣма баремъ една що-годѣ станчка, която едноврѣменно служи и за молитвенъ домъ, и за училище на дѣцата, и за сборно мѣсто на съселянитѣ, кога има да си рѣшаватъ нѣкои обществени въпроси, па най-сетнѣ и за страннопріеменъ домъ на пжтници. Пжтникътъ, отъ каквато вѣра и народность и да билъ той, замръкне ли, свари ли го лошо врѣме и неможе да продължи пжтя си, свободно безъ никакво стѣснение и питане може да намѣри подслонъ въ тия домове и храна и гориво и за себе си, и за добитъкътъ си.

Черковно-училищното дѣло у българското население въ Родопитѣ, а особено въ срѣднитѣ и южни склонове, е тъй стабилно, тъй добрѣ поставено, че човѣкъ просто се смайва. Въ всѣко село вие виждате рѣдки по здравина и красота черкви, звънарници и училища въ голѣмитѣ села по двѣ и три, а въ малкитѣ по едно, но никое село не е лишено отъ такива, и всичко това ни власть, ни закони, ни нѣкое чуждо външно внушение или помощь е направило или подбутнало, а личното съзнание, воля и трудъ на самото население. И издържката и на еднитѣ и на другитѣ пакъ почива на това дълбоко развито съзнание на колективната помощь и жертви. Ако черквата напр. не е въ състояние да плати на учительтъ, да купи пособия с покжщнина на училището, тогава идва публичната самопожертвователелность на помощь. Трѣбва да се по-

мни, че въ Турция специални общински приходи, каквито у насъ въ България има, тамъ ги нѣма. Колкото ги има, тѣ едва ли достигатъ за издържка на турскитѣ чиновници, заптии и ангарии за държавни нужди. Прѣзъ 1886—87 година пишущиятъ бѣ учитель въ селото Р., състояще отъ 150 кѫщи български. Издържаха се двама учители, на които се плащаше около 90 лири турски годишно. Черквата бѣ не въ положение да посрѣща тоя разходъ, защото наскоро бѣ градена нова училищна сграда, намѣсто изгорѣлата стара, та имаше да посрѣща други нужди. Въ едно селско събрание на публична доброволна подписка единъ празниченъ день прѣзъ лѣтото се написа и събра цѣлата сума.

Нѣкои пъкъ по-състоятелни села, каквито що сѫ Дарждере, Габрово и др. не само че отъ 1/2 вѣкъ насамъ тѣ сами си издържатъ прѣкрасни училища, но сѫ сполучили да си образуватъ и фондове, отъ които не само че сѫ гарантирали бѫдещето имъ уреждане и издържане, но имъ служатъ и за благодѣтелно-спомагателни каси, отъ които всѣки бѣденъ занаятчия, търговецъ, скотовъдецъ и въобще всѣки нуждаещъ се намира кредитъ съ една неголѣма лихва, а крайно бѣднитѣ или пострадали отъ нѣкое нещастие и доброволна помощь и подкрѣпа.

И както личния трудъ и материялни самопожертвования сѫ издигнали и крѣпятъ всички тия съ обществена полза и значение заведения, тъй сѫщо и съ такова дълбоко съзнание и лична воля населението се грижи и за външната имъ украса. Когато влѣзете въ черквата или джамията, вие се чудите на хубавия редъ, чистота и вѫтрѣшна украса, които съставятъ гордость на селото и дори едно надспрѣварване. Въ едно нищо и никакво селце вие намирате такова благолѣпие въ Божия му домъ, каквото рѣдки градове го иматъ другадѣ. На всѣкѫдѣ черквитѣ иматъ широки дворове, грижливо постлани, изравнени и насадени съ цвѣтя и дървета и всичко това е плодъ пакъ на частни лица, които въ своя стремежъ, трудъ и желание дори си ревнуватъ единъ другъ.

Отъ казаното на късо по-горѣ читательтъ вижда, какви хубави чърти блѣскатъ въ тия дивни и широки български планини, въ които съврѣменната етика и философия може много нѣщо да поучи за своитѣ теории, върху които мисли да вида бъдещето блаженство на народитѣ.

Въ послѣдующата книга ний ще кажемъ нѣщо и за друга битова чърта въ Родопскитѣ поселения, която има тѣсна свръзка или самá е плодъ на частната и обществена благотворителность, именно за взаимнитѣ спомагания.

Станимака, 1905 год. Ст. Н. Ш.

